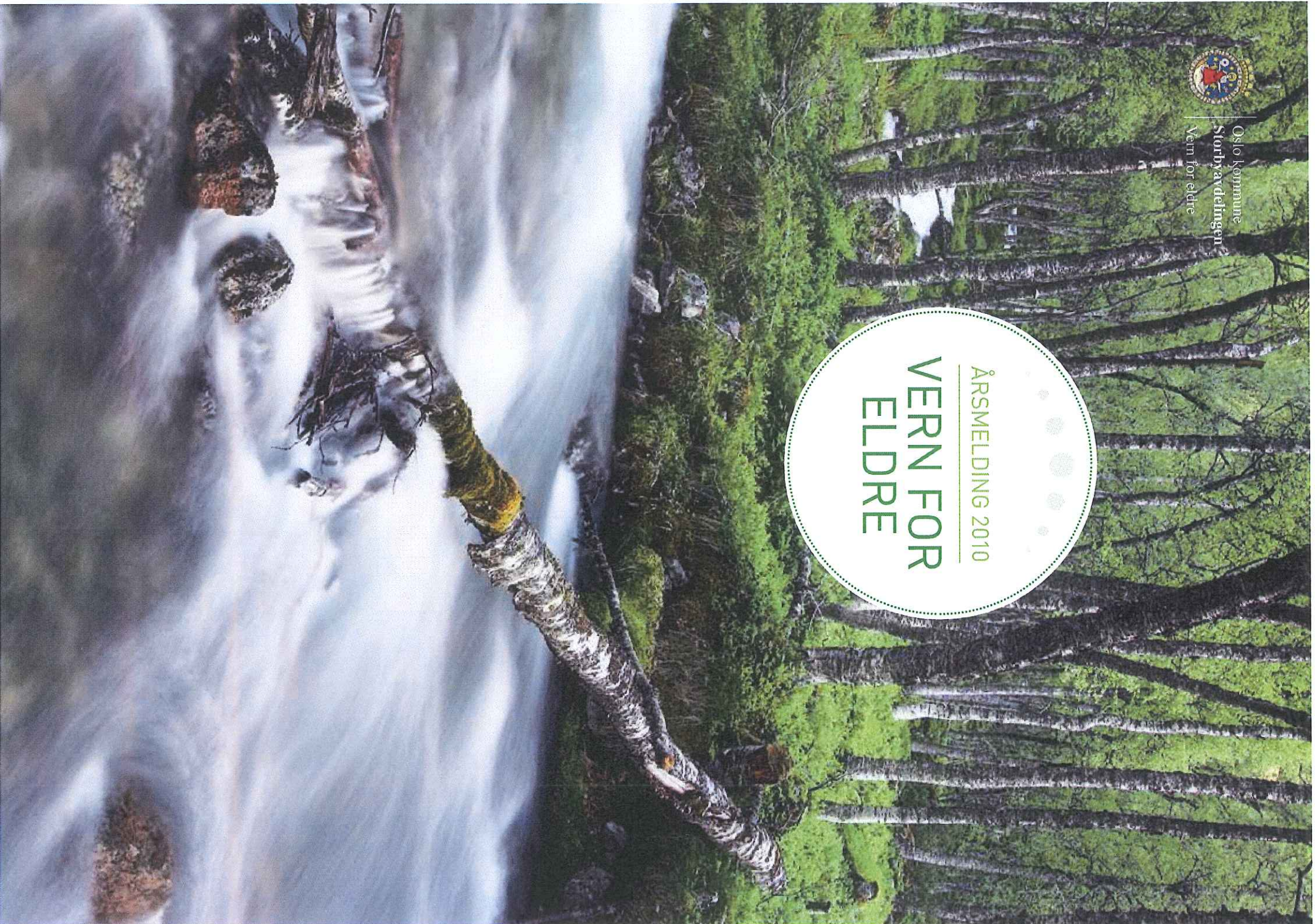
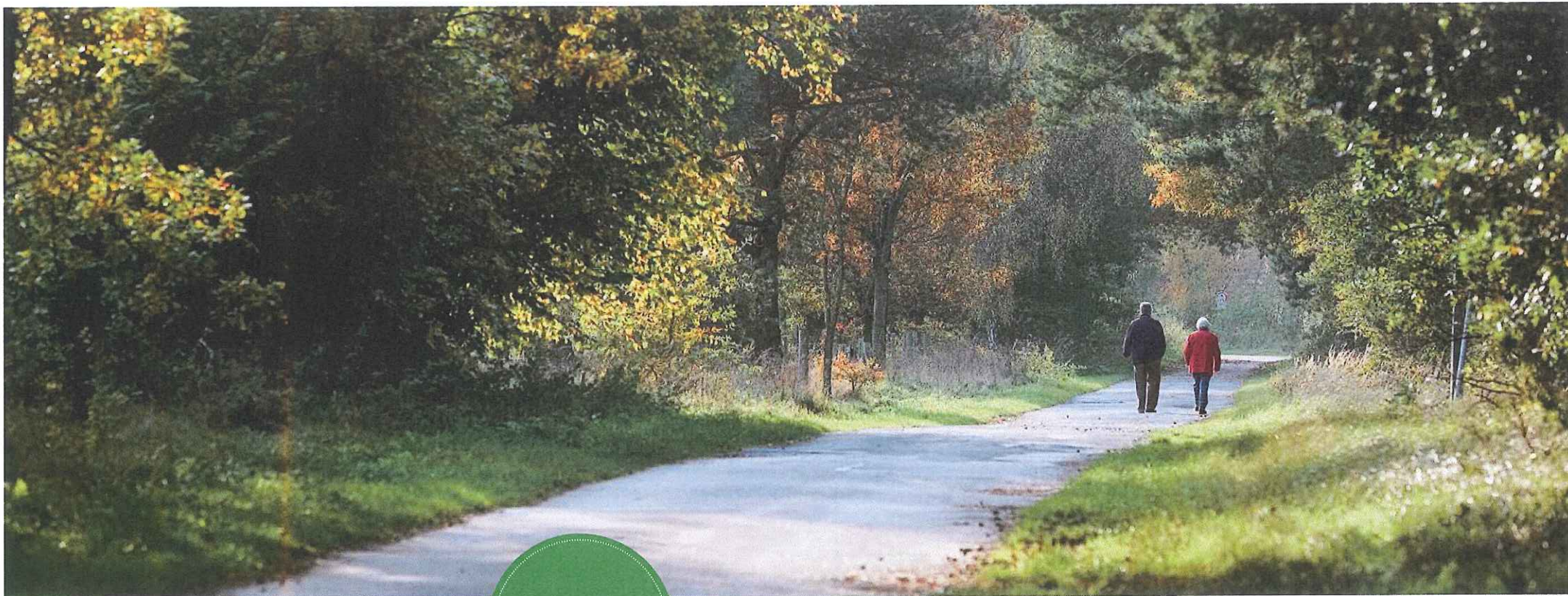

Oslo kommune
Storbyrådelingen
Vern for eldre

ÅRSMELDING 2010
VERN FOR
ELDRE

INNHold

4	Forord
5	Ansatte
6	1. Innledning
8	2. Situasjonsbeskrivelse
8	2.1 Organisering pr. 31.12.2010
8	2.2 Sykefravær
8	3. Tjenesteproduksjon
8	3.1 Driftsregnskap
9	3.2 Antall mottatte meldinger
10	3.3 Antall opprettede saker
10	3.4 Måltall for 2010

10	4. Definisjon overgrep
10	4.1 Definisjon ulike typer overgrep
11	4.2 Oppgitte typer overgrep i meldingene
11	5. Overgriper
11	5.1 Statistikk over hvem som er overgriper
12	6. Overgrep har ingen aldersgrense
18	7. Samarbeid
18	7.1 Antall utførte oppdrag i bydelene
18	7.2 Vern for eldre har deltatt på ulike arrangementer i 2010 med foredrag og informasjon om virksomheten
18	8. Prosjekt Vern for eldre
	Nasjonal kontakttelefon

FORORD

Vern for eldre skal hjelpe eldre mennesker som blir utsatt for vold og overgrep i hjem eller i institusjon, samt bidra til at andre deler av hjelpeapparatet får økt fokus på å forebygge volden.

I følge tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå 2010 er det 87 273 eldre mennesker over 62 år i Oslo. I en undersøkelse som er utført av NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress) konkluderes det med at ca. 6 % av den eldre befolkningen blir utsatt for vold/overgrep i hjem og institusjon. Dette tilsvarer ca. 5236 eldre i Oslo.

Vern for eldre er en byomfattende tjeneste som startet sin virksomhet i mars 2000. Tjenesten har vært et satsningsområde for Oslo kommune, noe som gjør at Vern for eldre stadig er i vekst og utvikling.

Vår viktigste oppgave er å drive helsefremmende arbeid for å styrke den eldre i en vanskelig livssituasjon, og for å forebygge og redusere omfanget av vold og overgrep mot eldre over 62 år. Vi ønsker å bidra til en prosess som setter den eldre i stand til selv å se sin livssituasjon og bli bevisst den volden han/hun er utsatt for. Gjennom kunnskap, hjelp og støtte kan den eldre få til en endring i livet, slik at volden kan opphøre.

Vern for eldre skal bidra til å spre kunnskap om problematikken til det øvrige hjelpeapparatet, og samfunnet generelt. I tillegg er det viktig for samfunnet å avdekke volden og synliggjøre omfanget av overgrep mot eldre.

Vern for eldre har siden desember 2008 fått være med på å utvikle et landsomfattende prosjektet. Vern for eldre Nasjonal kontaktttelefon er inne i sitt siste år som prosjekt.

Ti år er gått, og et jubileumsår ligger bak oss. Året har vært markert med jubileumsfest og fagseminar med deltagere fra hele landet. Vern for eldre har gjennom sitt arbeid i disse ti årene vært med på å gjøre vold og overgrep mot eldre mennesker mer synlig. Gjennom prosjektet Vern for eldre Nasjonal kontaktttelefon er det mulig å nå ut til hele landet med råd og veiledning i vold og overgrepssaker.

Det er et utfordrende og viktig arbeid som gjøres, og vi står foran mange og store oppgaver i årene som kommer.

Oslo, 28.02.2011

STORBYAVDELINGEN

Øyvind Brådal
Avdelingsdirektør

VERN FOR ELDERE

Synøve Minde
Seksjonssjef

ANSATTE I VERN FOR ELDERE

SYNØVE MINDE

Seksjonssjef
tlf. 900 68 038
synove.minde
@sby.oslo.kommune.no

GYRI SCHEIE

Fagkonsulent
tlf. 922 36 075
gyri.scheie
@sby.oslo.kommune.no

SISSEL BARKENÆS

Fagkonsulent
tlf. 982 20 104
sissel.barkenas
@sby.oslo.kommune.no

KRISTIN BY ADELER

Fagkonsulent / prosjektleder
tlf. 468 60 034
kristin.by.adeler
@sby.oslo.kommune.no

HEGE JØRGENSEN

Fagkonsulent
tlf. 900 65 759
hege.jorgensen
@sby.oslo.kommune.no

ELEN FOSHEIM BOGSTAD

Fagkonsulent
tlf. 900 66 748
elen.fosheim.bogstad
@sby.oslo.kommune.no

SIRI HOMELIEN

Fagkonsulent
tlf. 982 20 106
siri.homelien
@sby.oslo.kommune.no

1. INNLEDNING

Vern for eldre er et ressurscenter om vold og overgrep mot eldre mennesker over 62 år. Tjenesten er et av kommunens trygghetsskapende tiltak for eldre. Sammen med den eldre selv, pårørende, hjelpeapparatet og andre som ønsker råd og veiledning i forhold til vold og overgrep, søker vi å finne frem til hvordan den vanskelige livssituasjonen best kan løses.

Vår erfaring gjennom 10 år har vist oss at det ofte er vanskelig å nå eldre mennesker som blir utsatt for overgrep. Temaet er tabubelagt og for mange svært vanskelig å snakke om. Fremdeles er overgrep mot eldre en av de mest skjulte formene for overgrep i Norge.

I forhold til befolkningen gir Vern for eldre råd og veiledning og sprer kunnskap om vold og overgrep mot eldre. Få kommuner i landet har et Vern for eldre tilbud og vi har et ønske om at vår lange erfaring på dette området vil komme til nytte og anvendelse også i andre deler av landet. Ressurssenteret fikk i desember 2008 tildelt prosjektet: Vern for eldre Nasjonal kontakttelefonen. Tilbudet er rettet mot den eldre selv, pårørende og tjenesteapparatet. Vi tror at opprettelsen av denne linjen vil være med på å synliggjøre omfanget og behovet for Vern for eldre sine tjenester på landsbasis.

Vår viktigste ressurs er de ansatte. En felles målforståelse er viktig for at den enkelte medarbeider skal kunne gjøre et godt arbeid og være med på å videreutvikle tjenesten. Å arbeide for og med eldre mennesker som har opplevd vold og overgrep er ofte en tidkrevende prosess. Kompetanse, trygghet, tillitt og tid er stikkord for å få til gode løsninger i den enkelte sak.

I årene fremover vil Vern for eldre arbeide for å synliggjøre sitt arbeidsområde overfor beslutningstakere og gjøre tjenesten enda bedre kjent for det offentlige hjelpeapparatet. Vi ønsker å videreutvikle vår kompetanse om overgrep mot eldre, spesielt når det gjelder metode i forhold til intervensjon. Denne kunnskapen ønsker vi å formidle videre til samarbeidspartnere i hjemmetjenesten og på institusjoner som møter eldre som er i en vanskelig livssituasjon. Videre ønsker Vern for eldre å utvikle og tilpasse tilbudet til eldre mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn. Dette er mennesker som av ulike årsaker er vanskelig å nå frem til.

Vern for eldre har i løpet av 2010 utviklet et evalueringsverktøy som passer for vår tjeneste. Denne evalueringen retter seg mot klienter og andre vi er i kontakt med. Dette verktøyet vil blant annet kunne gi god

informasjon om tjenestens virksomhet og resultatopptak.

Til nå er det gjort lite forskning på vårt fagområde i Norge, så det er med stor glede vi hilser velkommen et forskningsprosjekt i regi av NKVTS, som har oppstart i 2011. Vern for eldre ser et stort behov for dokumentasjon på fagfeltet eldre vold.

Jubileumsåret 2010 har vært et år med mange og spennende oppgaver. Året ble behørig markert med en jubileumsfest med over 60 deltagere. Flere bidragsytere var invitert inn. Det ble et historisk tilbakeblikk fra Olaug Juklestad som var med i oppstarten av Vern for eldre i 2000. Statssekretær Astrid Aas Hansen, daværende bydelsdirektør Tone Frønes, familievoldsetterforsker Linn Rosenlund og psykolog Aina Frydenlund hadde alle innlegg og hilsener om betydningen av og behovet for en videreutvikling av Vern for eldres arbeid. Dette for å forebygge og bekjempe vold og overgrep i den eldre del av befolkningen.

Oktober 2010 ble det gjennomført et fagseminar med tittelen: "Overgrep mot eldre - en privat sak?". Seminaret var tilrettelagt for ansatte i det offentlige hjelpeapparatet, med ca 100 deltagere fra hele landet. Det kommer klart frem at det er behov for mer kunnskap

om vold mot eldre ute i hjelpeapparatet. Den Nasjonale kontakttelefonen har som mål å lage et nettbasert undervisningsprogram for helsepersonell og andre som kommer i kontakt med overgrepsutsatte eldre mennesker innen utgangen av 2011.

Det er mange ulike temaer som rører seg innen fagfeltet eldre vold, og som viser kompleksiteten og betydningen av at mange nivåer i samfunnet tar stilling til overgrep mot eldre mennesker.

God lesning!

2. SITUASJONSBESKRIVELSE

Vern for eldre er organisert som et byomfattende tilbud, og er underlagt Storbyavdelingen siden 1.1.2007.

2.1 ORGANISERING PR. 31.12.2010

Vern for eldre har totalt 7 stillingshjemler, 6 fagkonsulenter og 1 seksjonsleder. Vern for eldres kontor ligger i Oscarsgate 36A. Fagkonsulentene har bakgrunn som sosionom eller sykepleier med spesialiteter innen psykisk helse, aldersdemens, familierapi, veiledning, prosjektledelse og helsefremmende arbeid.

En fagkonsulent har permisjon fra sin stilling, og er ansatt som prosjektleder i prosjektet: Vern for eldre Nasjonal kontaktttelefon.

2.2 SYKEFRAVÆR

Sykefravær for 2008, 2009 og 2010

Sykefravær i % for	2008	2009	2010	2009 vs. 2010
Ansatte	7,5	13	5	8

3. TJENESTEPRODUKSJON

3.1 DRIFTSREGNSKAP

	I	II	III	IV	V
Artsgruppe	Regnskap 2010	Dok. 3 2010	Regulert bud. 2010	Regnskap 2009	Avvik 2010 (III-I)
000-099 Lønn og sosiale utgifter	3 752	3 829	3 883	3 522	131
100-299 Kjøp av varer og tjenester som inngår i komm. tj.produksjon	725	755	855	582	130
400-499 Overføringsutgifter	82	0	76	61	-6
Sum finansieringsbehov	4 559	4 584	4 814	4 165	255
700-799 Overføringsinntekter med krav til motytelse	-365	-250	-360	-755	5
Sum finansiering	-365	-250	-360	-755	5
Netto finansieringsbehov	4 194	4 334	4 454	3 410	260

Årsaksforklaring til avvik mellom regulert budsjett 2010 og regnskap 2010:

Det positive avviket på artsgruppe 0 skyldes en stilling som stått vakant siste halvår 2010. Det har ikke vært bruk av vikar i stillingen.

Det positive avviket på artsgruppe 1 skyldes overføringer i forbindelse med opprettelse av nytt IKT system for tjenesten.

3.2 ANTALL MOTTATTE MELDINGER

Bydeler	2009	2010	Avvik
Alna	17	23	6
Bjerke	7	10	3
Frogner	36	52	16
Grorud	13	15	2
Grünerløkka	10	12	2
Nordre Aker	20	12	-8
Sagene	13	10	-3
St.Hanshaugen	14	21	7
Stovner	7	14	7
Søndre Nordstrand	4	12	8
Ullern	15	19	4
Vestre Aker	34	21	-13
Østensjø	14	33	19
Nordstrand	22	32	10
Gamle Oslo	20	28	8
Ukjent	11	13	2
NKT /nasjonal linje	118	118	0
Totalt	375	445	70

*Av totalt 442 meldinger i 2010, fikk 296 råd og veiledning på stedet, og 149 saker ble opprettet.

Vern for eldre opererer i saksbehandlingen med begrepene melding og sak. Alle nye henvendelser om overgrep Vern for eldre mottar, registreres som meldinger. Videre kan meldingene ha utfallene råd/veiledning eller opprettelse av sak.

Vern for eldre mottar henvendelser både fra personer som ønsker å være anonyme og fra hjelpeapparatet som på grunn av taushetsplikt ikke kan opplyse om personers identitet. Disse kan ønske råd og veiledning om hvordan de skal forholde seg til mistanker om overgrep, eller hvordan de skal motivere eldre til å ta imot hjelp.

Sak opprettes i meldinger hvor den eldre har samtykket i at Vern for eldre blir kontaktet, eller hvor den eldre selv tar kontakt og ønsker hjelp.

3.3 ANTALL OPPRETTEDE SAKER

År	2009	2010	Avvik
Saker	121	149	28

Pr. 31.12.2010 har Vern for eldre 57 aktive saker. Det har vært en økning i antall saker i 2010 på grunn av flere meldinger til Vern for eldre i Oslo. Vi antar at økningen kan ses i sammenheng med markedsføringen av prosjektet: Vern for eldre Nasjonal kontaktttelefon.

3.4 MÅLTALL FOR 2010

	I	II	III	IV	V
Måltall	Resultat 2009	Måltall 2010	Resultat 2010	Måltall 2011	Avvik 2010
Bekymringsmeldinger	375	350	445	375	95

Årsaksforklaring til avvik mellom mål og resultater i 2010:

Avviket på 95 meldinger skyldes at vi nå har en økt pågang fra Oslo, men også landet for øvrig. Da måltallet for 2011 ble satt var det usikkerhet rundt videre drift av prosjektet: Vern for eldre - Nasjonal Kontakttelefon.

4. DEFINISJON OVERGREP

Overgrep mot eldre er en enkelt eller gjentatte handlinger eller mangel på riktige handlinger som skjer i et hvert forhold hvor det er forventning om tillit, og som forårsaker skade, nød eller lidelse for en eldre person [Action on Elder Abuse 1994-95]

4.1 DEFINISJON ULIKE TYPER OVERGREP

Overgrep mot eldre kan være av fysisk, psykisk, økonomisk/materiell, seksuell eller strukturell art. Erfaringene viser at det ofte er snakk om flere typer overgrep samtidig.

FYSISKE

Overgrep som medfører smerte eller skade, bruk av fysisk tvang, eller fysiske og kjemiske kontrollmidler.

PSYKISKE

Det er et psykisk og emosjonelt overgrep når den eldre blir påført angst, smerte, eller stress ved verbale eller nonverbale handlinger.

SEKSUELLE

Enhver form for uønsket seksuell kontakt.

ØKONOMISKE/MATERIELLE

Ulovlig eller urettmessig bruk av den eldres midler, eiendeler eller ressurser.

STRUKTURELLE

Organisering av tiltak i offentlig og privat tjeneste som fører til at den eldres liv, helse og sikkerhet ikke blir ivaretatt.

Eks.: Manglende rutiner for bruk av tvangsmidler på institusjon: binde urolige pasienter, å gi medisiner mot pasientens vilje, begrense bevegelsesfrihet, tvangsflytting av beboer på institusjon, manglende kommunikasjon av administrative vedtak, manglende oppfølging av vedtak.

4.2 OPPGITTE TYPER OVERGREP I MELDINGENE

Type overgrep	Antall	%-andel
Psykisk	373	50
Økonomisk	148	20
Fysisk	145	19,5
Strukturelle overgrep	55	7,5
Vet ikke	20	2,5
Seksuelle	2	0,5
Totalt	743	100

Avvik fra antall meldinger skyldes at en person kan være utsatt for flere typer overgrep.

Det er en økning fra 2009 til 2010 i antall fysiske -, psykiske -, økonomiske - og strukturelle overgrep. Denne økningen kan forklares med at vi har hatt en generell vekst i antall meldinger i 2010.

5. OVERGRIPER

Begrepet *overgriper* brukes der det har utviklet seg et forhold mellom to mennesker der den ene er offer for den andres overgrep. En overgriper er den som utøver overgrep. Overgriper kan i mange tilfeller selv ha vært offer tidligere. Ofte vil hjelp til overgriper bety hjelp til den overgrepsutsatte.

5.1 STATISTIKK OVER HVEM SOM ER OVERGRIPER

Overgriper	%-andel av meldingene
Sønn	17
Datter	12
Ektefelle / samboer mann	8
Ektefelle / samboer - kvinne	5
Øvrig familie	4
Personen selv (manglende egenomsorg)	10
Offentlig tjenesteyter (hjemmetjeneste)	5
Offentlig tjenesteyter (institusjon)	5
Nabo	7
Andre	7
Barnebarn	3
Venn/venninne	2
Det offentlige system	12
Det private system	3

I forhold til 2009 har det vært en nedgang på 5 % hvor overgriper er sønn, og en økning på 2 % hvor overgriper er datter. Økningen er på 2 % i forhold til ektefelle/samboer - kvinne. Overgrep fra øvrig familie har hatt en nedgang på 3 %.

Manglende egenomsorg har hatt en nedgang på 2 %. Det har vært en økning på 1 % der overgriper er offentlig tjenesteyter på institusjon. Andre overgripere har hatt en nedgang på 1 %. Overgrep fra barnebarn og venn/venninne har økt med 1 %. Det har vært en økning på 2 % hvor det offentlige systemet er overgriper og en økning på 2 % hvor det private systemet er overgriper.

Under det offentlige system er alle offentlige instanser som for eksempel boligkontor, sosialtjeneste o.a. - unntatt offentlig tjenesteyter i hjemmetjenesten eller i institusjon. Under det private system kan det være ulike firmaer som for eksempel strømleverandør, håndverker o.a.

Neste kapittel vil gi kunnskap om vold og overgrep og om Vern for eldre sitt arbeid med overgrepsutsatte. Artikkelen på de neste sidene ble publisert i Bivrost nr. 4 2010.

6. OVERGREP HAR INGEN ALDERSGRENSE

FAGARTIKKEL AV GYRI SCHEIE, PSYKIATRISK SYKEPLEIER,
FAMILIETERAPEUT OG KLINISK SPESIALIST, VERN FOR ELDERE OSLO.
gyri.scheie@sby.oslo.kommune.no

Hensikten med denne artikkelen er at leseren skal bli kjent med hvordan Vern for eldre i Oslo kommune jobber i forhold til vold og overgrep mot eldre.

Videre ønsker jeg å øke bevisstheten blant oss både som fagpersoner og privat om utbredelsen og effekten av overgrep mot eldre. Fremdeles er overgrep mot eldre en av de mest skjulte formene for vold i Norge. Det skjer i alle sosiale lag og ofte er overgriper en som står den eldre nær. Å bli utsatt for vold og overgrep kan utløse en traumatisk krise. En traumatisk krise utløses av tap eller trusler om tap av noe som har vesentlig verdi for vedkommende. Et slikt psykisk traume kan beskrives som den maktesløses lidelse, hvor den eldre står uten beredskap og handlingserfaring til å mestre situasjonen (J. Herman 1995).

HVEM ER VERN FOR ELDERE

Vern for eldre er et kompetansesenter som gir et byomfattende tilbud til eldre over 62 år som står i fare for eller er utsatt for vold og overgrep. Vi er et tverrfaglig team. Alle har treårig helse og sosialfaglig utdanning med bred erfaring fra og videreutdanning i voldsproblematikk, demens, helsefremmende arbeid, psykiatri, familierapi, veiledning og rusbehandling. Tjenesten er et av Oslo kommunes trygghetsskapende tiltak for eldre. Det er et lavterskeltilbud ved at alle kan henvende seg og det er ikke nødvendig med henvisning. Tilbudet er gratis og henvendelsen kan være anonym. Vår visjon er å tilstrebe at eldre mennesker har en livssituasjon som ivaretar personlig integritet og trygghet i eget hjem og i institusjon.

Sammen med den eldre selv, pårørende, hjelpeapparatet og andre som ønsker råd og veiledning i forhold til vold og overgrep mot eldre mennesker, søker vi å finne frem til hvordan den vanskelige situasjonen kan løses. På landsbasis gir vi råd og veiledning over Nasjonal kontaktelefon. Alle henvendelser registreres anonymt og danner grunnlaget for statistikk om vold og overgrep mot eldre.

HVA ER OVERGREP MOT ELDERE

"Overgrep brukes som en samlebetegnelse for vold, trusler og trakassering og andre handlinger som kan virke krenkende". (Stort.meld.25/2005-2006)

Overgrep mot eldre er en enkelt eller gjentatte handlinger eller mangel på riktige handlinger som skjer i et forhold hvor det er forventning om tillit, og som forårsaker skade, nød eller lidelse for en eldre person. (Action on Elder Abuse 1994-95)

I Norge har vi ingen undersøkelse som med sikkerhet kan si hvor mange eldre som utsettes for vold og overgrep. Med utgangspunkt i utenlandske undersøkelser og klinisk erfaring fra Norge, kan vi likevel anslå at 4-6 % prosent av den eldre befolkning i Norge over 65 år har vært utsatt for vold og overgrep (Juklestad, NKVTS 2007).

Overgrep mot eldre kan være av fysisk, psykisk, økonomisk/materiell, seksuell eller strukturell art. Erfaringene viser at det ofte er snakk om flere typer overgrep samtidig. De fleste av oss forbinder overgrep med fysisk vold, ran og overfall på åpen gate, men mennesker kan bli dårlig behandlet også på hjemmebane. Psykiske overgrep som verbal utskjelling, trakassering og trusler er like destruktivt, opprivende og skadelig som fysiske overgrep.

De fleste overgrep mot eldre skjer i nære relasjoner. Det kan være ektefelle, barn, barnebarn eller andre som står den eldre nær. Overgrep i eget hjem blir sjelden omtalt i avisene. Det er imidlertid mange eldre kvinner og menn som lever i daglig frykt og mangler trygghet i sitt hjem.

ULIKE FORMER FOR OVERGREP MOT ELDERE

Et psykisk og emosjonelt overgrep er alle måter å skade, skremme eller krenke på som ikke er direkte fysisk i sin natur, eller måter å styre eller dominere andre på ved hjelp av en bakenforliggende makt eller trussel. Begrepet krenkelse omfatter et bredt spekter av handlinger som går fra en enkeltstående fornærmende episode til langvarig mishandling. Ethvert overgrep påført den eldre av en som personen har tillit til, vil samtidig være et psykisk overgrep.

Trusler om fysisk vold er ofte en del av den psykiske volden. Angst og frykt er vanlige reaksjoner hos offeret.

Fysisk overgrep er enhver form for fysisk maktutøvelse som ved å smerte, skade, skremme, krenke og påvirke den eldre til å slutte å gjøre noe de vil eller gjøre noe mot sin vilje. Fysiske overgrep innebærer at det må handles raskt og det må reflekteres over ulike alternativer for strategi og intervensjon. Oppfølging må vurderes fortløpende.

Et økonomisk/materielt overgrep er når det skjer ulovlig eller urettmessig bruk av den eldre midler, eiendeler eller ressurser. Det kan være tyveri av penger og verdisaker, utpressing, stadige "lån" av penger og/eller materielle ødeleggelser. Videre kan det skje ved salg av eiendeler eller bolig der en betrodd person har kontroll over den eldre økonomi f.eks ved en midlertidig innleggelse i institusjon.

Seksuelle overgrep er enhver form for uønsket seksuell kontakt. En seksualforbryter velger gjerne et offer som er svakt og som vanskelig kan si fra som f.eks en eldre person med demens. Verbal seksualisert trakassering og å bli tvunget til å se en pornografisk film er eksempler på seksuelle overgrep.

Strukturelle overgrep skjer når organisering eller mangel på organisering av tiltak i offentlig og privat tjeneste fører til at den eldre liv, helse og sikkerhet ikke blir ivarettet.

Uavhengig om overgrepet foregår i en institusjon eller i hjemmet har det elementer av skjevheter i maktforholdet, utnyttelse og fravær av samtykke. Det omfatter også handlinger som forsømmelse og tvang.

Ikke intensjonelle overgrep er når overgriper selv ikke forstår at han/hun utfører en handling som kan oppleves som et overgrep eller virke krenkende.

Årsaker kan være en utslitt omsorgsgiver som unnlater å utføre oppgaver eller blir hissig, utålmodig og sint. Videre kan kognitiv svikt eller endring på bakgrunn av sykdom som demens og depresjon føre til handlinger hos de pårørende som blir et overgrep. Dette gjør at volden kan være vanskelig å avdekke fordi symptomene kan forveksles med aldersrelaterte tilstander.

Eldre kan både utføre og utsettes for overgrep.

FØLGENDE FAKTORER GIR GRUNN TIL EKSTRA OPPMERKSOMHET:

- Hvis det oppstår stadige fall, blåmerker og brudd.
- Ved ulike forklaringer og misforhold mellom skader og forklaring av årsak.
- Ved vekttap og andre tegn på depresjon.
- Ved økt arousal som er overaktivering av ytre beredskap og viser seg ved at den eldre skvetter lett, sover dårlig og er irritabel.
- Ved umyndiggjøring og devaluering.
- Hvis pårørende nekter den eldre å ta i mot hjelp eller saboterer at den eldre får snakke alene med helsearbeider.
- Ved økt isolasjon og sosial tilbaketrekning.
- Når den eldre er fysisk eller psykisk avhengig av en person i familien.
- Ved demens hos en av ektefellene og hvor familien mottar lite hjelp fra det offentlige.
- Ved konflikter i familien og tidligere voldshistorier.
- Når omsorgsgiveren har tungt alkohol-, stoff- eller medikamentmisbruk.
- Når omsorgsgiver er syk eller i en krisesituasjon.

HVORFOR TRENGER VI EN SPESIELL TJENESTE FOR ELDERE?

Fysiologisk aldringsprosess og en gradvis kognitiv svekkelse er naturlig. Sykdommer som demens, depresjon og psykose i form av parafreni også kalt schizofreni med sen debut (Snoek 2008) er noen ganger en del av det sammensatte problembildet vi møter. Økende grad av funksjonssvikt kan medføre et økt behov for bistand som igjen gjør personen mer sårbar og avhengig av en annen. Overgriper kan være en i familien, en nabo eller en privat eller offentlig ansatt helsearbeider. Ved økt avhengighet vil det være større fare for overgrep. Den voldsutsatte kan føle seg maktesløs og har vanskeligheter med å finne en strategi eller løsning. Eldre er en sammensatt gruppe like forskjellig som andre aldersgrupper. De har det til felles at de er på vei ut av yrkeslivet, venner blir borte pga sykdom og død og barn har ofte etablert seg i egne familier. De er i en periode i livet hvor de sosiale arenaer blir færre. For noen var jobben et fristed fra overgriper, det var også en mulighet for å treffe andre og i noen tilfeller også en anledning til å kunne være fortrolig uten at overgriper kunne hindre dem i

å fortelle eller sanksjonere som straff for å ha fortalt. Ensomhet og isolasjon er en stor hindring for at noen kan gripe inn og hjelpe fordi ingen er vitne til det som skjer.

BARRIERER

Vår erfaring gjennom 10 år har vist oss at det ofte er vanskelig å nå eldre mennesker som blir utsatt for vold og overgrep. Temaet er tabubelagt og for mange eldre er det svært vanskelig å snakke om.

Det er vondt å innse at et familiemedlem er en overgriper og det er vanskelig å anmelde en av sine nærmeste. Mange tror de er alene om dette problemet og vet ikke om eller hvordan de kan få hjelp. Volden fører til tabu, skam og skyldfølelse. Dette igjen kan medføre at den eldre blir isolert med sine tanker og følelser.

Det ligger i voldens natur at det er ubehagelig for mennesket å erkjenne problemet, og vi ønsker intuitivt at folk skal ha det bra og skyver ubehaget unna. Å jobbe med psykiske traumer er å komme tett på det

mest sårbare i mennesket og å se anlegg for ondskap som finnes i menneskets natur (Herman 1995). Kunnskap om vold og overgrep i nære relasjoner er smertefull kunnskap og derved er det en viss motstand i oss mot å oppsøke dette temaet. Nettopp derfor er det så viktig med kunnskap fordi det gir mot til å se og trygghet til å handle. Både hjelpeapparatet, den eldre selv og familien kan bagatellisere eller unngå å ville ta innover seg når overgrep skjer.

En undersøkelse viser at 70 % er enig i følgende utsagn: "Når en nabo vet at et eldre menneske blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt av et familiemedlem, bør ikke naboen melde det til slike instanser som hjemme-tjenesten, sosialomsorgen eller politiet" (INKVTS 2004.06).

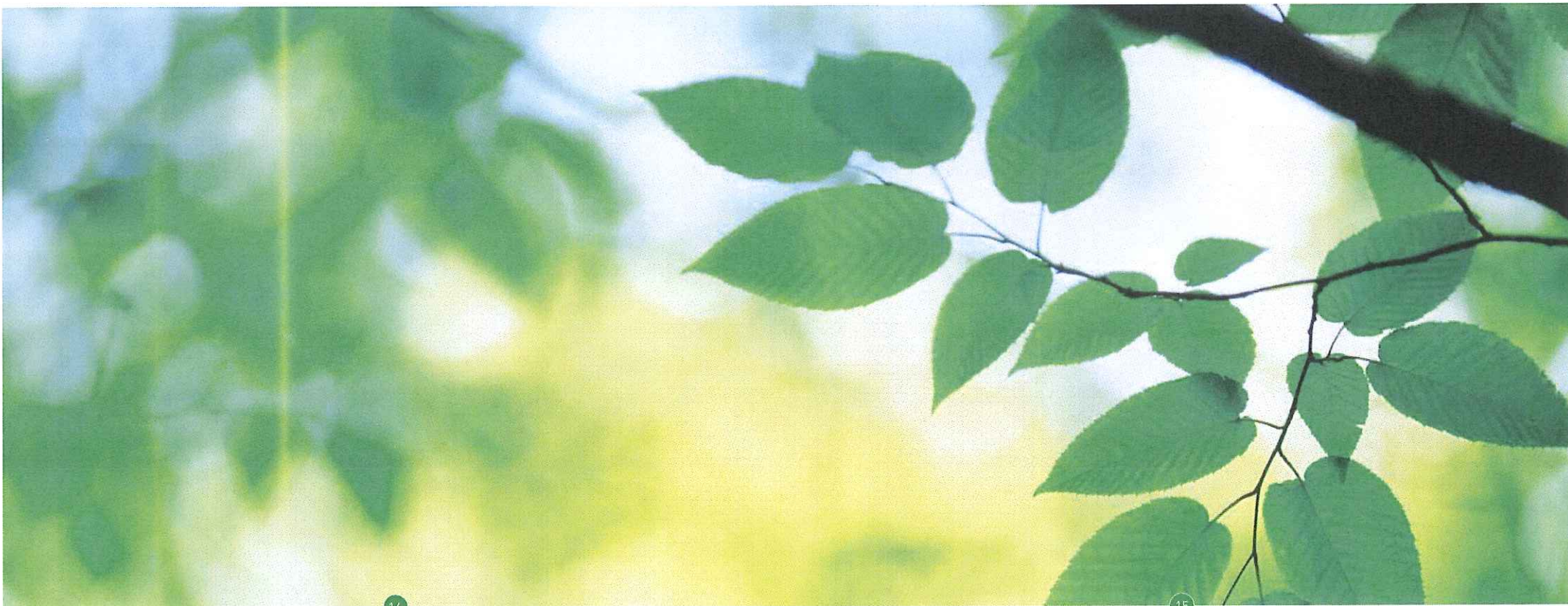
Den eldre selv kan føle avmakt og tro at det ikke finnes andre løsninger, ofte også i kombinasjon med skam og skyldfølelse, både for tidligere hendelser og for å ha havnet i denne situasjonen. Videre kan det være angst for endring og ofte er overgriper en viktig person som den eldre er redd for å miste kontakten med hvis de sier fra. Det kan i tillegg være skepsis

til hjelpeapparatet og redsel for at det ikke skjer noe annet enn at overgriper blir mer sint.

Barrierer i hjelpeapparatet kan være ansatte sin holdning til den eldre, at den eldre ikke vil ha forandring, familien vil ordne opp selv eller at det er et for omfattende og tidkrevende arbeid. Tungt byråkrati i det offentlige hjelpeapparatet kan gjøre at det er vanskelig å nå fram.

Barriere hos den enkelte helper kan være manglende tro på at det nytter. Hjelperen kan ha for lite kunnskap om hvordan en kan gå frem og hvem en kan rådføre seg med eller mangle støtte fra leder og kollegaer. Det kan også være egne erfaringer som reaktiveres og gjør det vanskelig å bistå den overgrepsutsatte.

Et dilemma: Hvis jeg griper inn, så bryter jeg grensene til det private og jeg risikerer å gjøre et overtramp. Hvis jeg derimot respekterer den overgrepsutsattes privatliv og ikke griper inn, risikerer jeg å begå en unnlatelsessynd.

HVA GJØR VI?

Henvendelsen til oss kan komme fra den eldre selv, det offentlige hjelpeapparatet, naboer og pårørende. Vern for eldre er ikke en lovpålagt tjeneste og vi er avhengig av samtykke fra den eldre selv for å ta kontakt. Når det er den voldsutsatte selv som tar kontakt vil vi få avklart samtykke og videre samarbeid i den første samtalen. Når det er noen som tar kontakt på andres vegne er det viktig at de tar kontakt med den voldsutsatte for å avklare om personen ønsker kontakt med oss. Hvis så er tilfelle vil vi ta kontakt med personen i løpet av kort tid. Vi vet at det er viktig å respondere raskt når situasjonen er blitt kjent.

Når samtykke foreligger er etablering av trygge rammer for samtalen som er fokus. Vi kan møte personen f.eks. i hjemmet, på vårt kontor, kafé eller bibliotek. Det viktigste er at personen føler seg trygg til å kunne fortelle uten at overgriper hører, avbryter eller sanksjonerer. Etablering av tillit og en god allianse er en forutsetning for at personen kan fortelle og åpne opp for sin historie. Det å ikke kunne dele sine tanker med noen er ofte det noe av det verste. Når alliansen er etablert og vi får del i den overgrepssattes historie er det viktig å avklare om det er farlig for den eldre å være i hjemmet eller ikke. Her kan tiltak som besøksforbud, voldsalarm og trygghetsavdeling være viktig.

I samtalen med den eldre er det viktig å lytte. Jeg minner meg selv ofte i at vi har to ører og en munn. Det viktigste er å låne mitt øre. Å få fortelle om sine tanker, redsler og bekymringer kan virke forløsende. En dame på 70 år var etter en omfattende operasjon blitt helt avhengig av andre. Tidligere hadde hun styrt familiens økonomi og verdsett sin selvstendighet. Hun hadde store bekymringer rundt pårørendes økonomiske disposisjoner, men turde ikke spørre dem i frykt for represalier. Ved å lytte til hennes mange bekymrede tanker kom hun selv fram til løsninger som hun var tilfreds med. Hennes tilbakemelding var at ved å få hull på tankebyllen fikk hun tak i nye tanker. Det er ikke alltid vi skal få til de store endringene, men heller bli med den eldre som et vitne til deres historie og som en lindring i noe som er vanskelig og ikke alltid kan løses. Det kan være den eldre selv som ikke vil melde sin sønn til politiet for vold eller utpressing av penger. Ambivalens vil som oftest være tilstede i overgrepshistorier og det er viktig å gi konstruktiv og ikke-dømmende støtte. Det vil være avgjørende for samarbeidet med den overgrepssatte at vi ikke anklager og fordømmer overgriper. Derimot er det viktig å ikke bagatellisere overgrepet, men erkjenne og sette ord på de overgrep som foregår.

Vi ser at det ofte er viktig å bistå overgriper for å kunne hjelpe den overgrepssatte. Det kan være en situasjon hvor en sønn er flyttet hjem til mor, tar hennes penger, er trakasserende og truende. Etter avtale med mor kan vi opprette kontakt med sønnen, samtale med ham om overgrepet og bistå ham så han får kontakt med rett instans som igjen kan bistå ham til etablere et eget bosted.

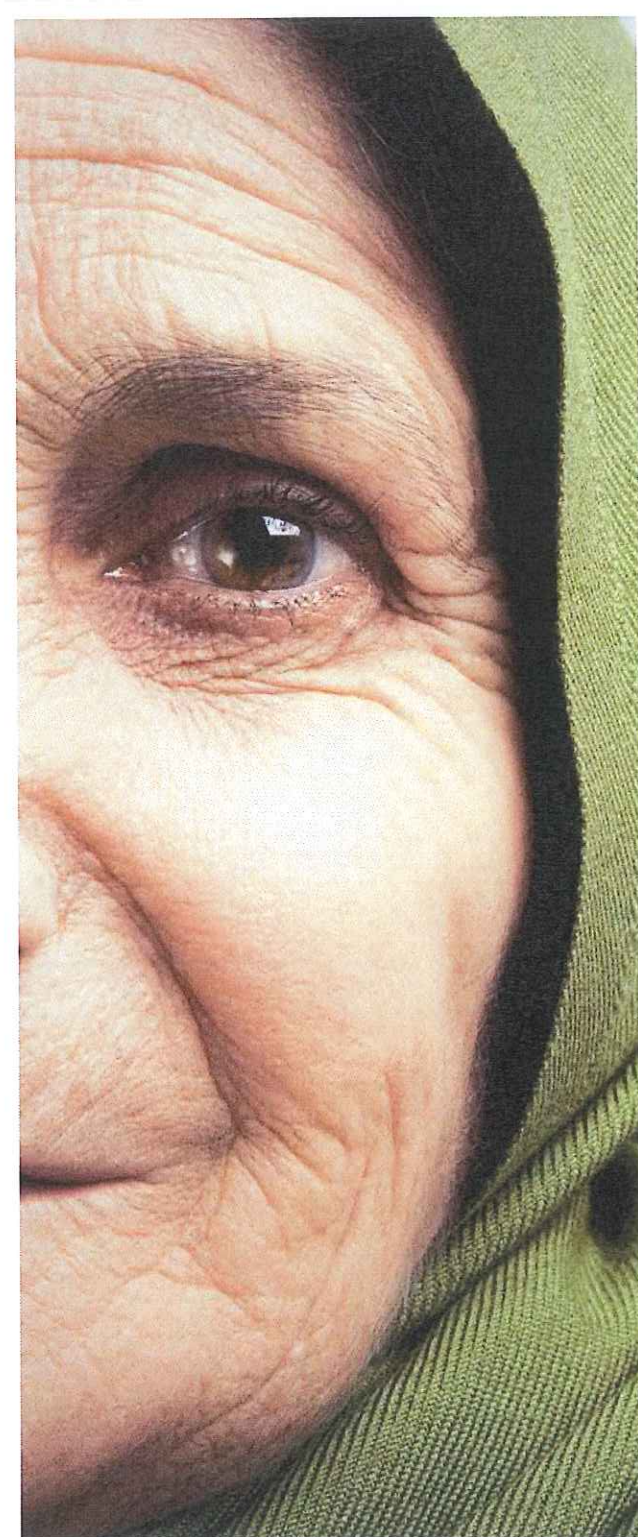
I samarbeidet videre vil vi fokusere på å få fram de grenser som den eldre selv ønsker å ha ovenfor overgriper. For å få til endring er det avgjørende å bli bevisst sin egen tanke og vilje. Å endre livet sitt krever mot. Mestring dreier seg i stor grad om opplevelsen av å ha krefter til å møte utfordringer, og følelsen av å ha kontroll over eget liv. Opplevelsen av mestring kan bidra til at en tilpasser seg en ny virkelighet og blir i stand til å se forskjell på det en må leve med og det en selv kan være med på å endre. Gjennom å styrke denne prosessen vil den eldre bli mer klar over sin mening og et ønske for hvordan han/ hun vil ha det i sitt liv. Dette vil kunne gjøre at den eldre får økt kontroll over faktorer som påvirker sin helse. I helsefremmende arbeid defineres denne prosessen som empowerment eller myndiggjøring.

For å få til gode løsninger er vi avhengig av et godt samarbeid med flere andre instanser. Det kan være offentlige instanser som bistillerkontor, hjemmetjenesten, politi, alderspsykiatrisk poliklinikk, fastlege, NAV (sosialtjenesten) eller private som familie, venner og ressurser i lokalmiljøet. Vi ser at informasjon og felles møter med de aktuelle parter er viktig for å få en god forståelse av situasjonen. Det er ikke alltid nye instanser skal inn. Det er viktig å formidle kunnskap om overgrepet og gi økt forståelse for situasjonen til aktuelle instanser. Ny informasjon og forståelse gir nye muligheter til å bistå den voldsutsatte og i mange tilfeller også overgriper. Tiltak kan være å øke hjemmetjenesten, et kortidsopphold for å avlaste en utslitt omsorgsgiver, tildeling av omsorgsbolig, utredning av sykdom. Det er viktig å kunne følge opp den eldre over tid og være tilgjengelig for kontakt videre fremover for å sikre en varig endring.

Avslutningsvis vil jeg igjen minne oss på at overgrep har ingen aldersgrense og at vold ikke er en privatsak, men et samfunnsansvar.

LITTERATUR

- Anstorp, T., Benum, K., Jakobsen, M. Dissosiasjon og relasjonstraumer. Universitetsforlaget 2006
- Askheim, O.P. og Starrin B. Empowerment. Gyldendal 1 utg. 2. opplag 2008
- Baker, M. W. mfl. Elder Mistreatment. Journal of the American Psychiatric Nurses Association 2007; 12: 313
- Bang, S. Rørt, rammet og rystet. Gyldendal 2003
- Brandl, B. mfl. Feeling Safe, Feeling Strong. Violence Against Women 2003; 9: 1490
- Falk, B. Å være der du er. Fagbokforlaget. 4. opplag 2008
- Finnbråten, H.S. og Pettersen, S. Kunnskap er egen makt. Artikkel i spl 5/09
- Herman, J.L. I voldens kølvand. Hans Reitzels forlag 1995
- Hårtveit, H. og Jensen P. Familien pluss én. Tano Aschehoug 1999
- Juklestad, O. N. og Johns, S. Vern for eldre. Kommuneforlaget 1997
- Juklestad, O. Forskning og forskningsbehov på temaet vold og overgrep mot eldre. NKVTS 2007
- Møller, M. I fars vold. Kommuneforlaget 2000
- Overgrep mot eldre. Brosjyre fra NKVTS 3.utg 2007
- Skjørtén, K. Partner vold blant eldre. Tidsskrift for psykisk helsearbeid. Universitetsforlaget Vol.6, nr.2 2009
- Skogøy, E. Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn. 2008 Veileder NKVTS
- Snoek, J. E. og Engedal K. Psykiatri. Akribi 3 utg. 1. opplag 2008
- Solhaug, A. Vold mot eldre. Prosjektskisse til masteroppgave i sosiologi.
- St.meld. nr. 25 Mestring, muligheter og mening. 2005-2006
- Vern for eldre. Årsmelding 2009
- Zink, T. mfl. A Lifetime of intimate Partner Violence. Journal of Interpersonal Violence 2006; 21: 634

7. SAMARBEID

Kommunikasjon og et godt samarbeidsklima mellom ulike instanser i hjelpeapparatet er viktig for å lykkes. Vern for eldre har et utbredt samarbeid med andre offentlige tjenester og beslutningsorganer.

7.1 ANTALL UTFØRTE OPPDRAG I BYDELENE

Med oppdrag menes veiledning til ansatte i hjelpeapparatet, individuelt og/eller i grupper. Det avholdes informasjonsmøter om Vern for eldre. Disse møtene rettes mot sykehus, eldresenter, det kommunale hjelpeapparatet, eldreråd og politikere. I tillegg gis det undervisning om vold og overgrep til samarbeids-partnere, skoler og høyskoler.

År	2009	2010	Avvik
Oppdrag i bydelene	105	96	-9

I tillegg har det vært utført 22 byomfattende oppdrag, 4 utenbys og 7 sektorumfattende. Totalt har det blitt utført 129 oppdrag i 2010.

7.2 VERN FOR ELDRE HAR DELTATT PÅ ULIKE ARRANGEMENTER I 2010 MED FOREDRAG OG INFORMASJON OM VIRKSOMHETEN

10. mars	Vern for eldre markerte 10 års jubileum
15. juni	Verdensdagen med fokus på vold og overgrep mot eldre
21. september	Alzheimerdagen – Demens i Oslo
29. oktober	Jubileumskonferanse – Fagseminar om overgrep mot eldre

Mer informasjon rundt arrangementene fins på vår nettside: www.vern-for-eldre.no

Vern for eldre har i løpet av året 2010 blitt markedsført i radio, t.v., kino og de største dagsavisene. I tillegg annonserer Vern for eldre jevnlig i Aftenposten og Dagsavisen. Vern for eldre har i løpet av året hatt undervisning ved flere av landets skoler og høyskoler. Bydelene i Oslo og flere av byens institusjoner og sykehus har brukt Vern for eldre til veiledningsoppdrag.

8. PROSJEKT VERN FOR ELDRE NASJONAL KONTAKTTELEFON

Det treårige prosjektet har hatt to reelle driftsår, idet etablering og åpning først fant sted i desember 2008. Departementet har derved åpnet opp for at det gis drift ett ekstra år, 2011. Ifølge forskrifter ved tilskudd til prosjektmidler er det praksis å evaluere prosjekter etter to år. Årsrapport for prosjektåret 2010 vil dermed danne grunnlag for evaluering av den landsdekkende kontakttelefonen i Helse- og omsorgsdepartementet, noe som blant annet vil få betydning for videre satsning og tilskudd til drift. På bakgrunn av erfaringer gjort i prosjektperioden, samt kunnskap om målgruppe og problemområdene for øvrig, oppsummeres det i årsrapporten med følgende vurdering: "Som den eneste landsdekkende tjeneste med spesialkompetanse på vold mot eldre, mener vi tjenesten bør styrkes og videreutvikles til et fast tilbud."

I 2010 ble det behandlet i alt 335 henvendelser over den nasjonale kontakttelefonen fra samtlige av landets fylker, en økning på 13 % fra 2009. Dette skyldes først og fremst økt antall henvendelser fra Oslo.

På bakgrunn av det materialet som er registrert, som blant annet omfang, kjønn, alder, fylke, type overgrep og hvem som er overgriper, er problemområdene ved vold mot eldre stort sett sammenfallende med erfaringene fra arbeidet i Oslo kommune gjennom 10 år.

Prosjektets målsettinger er; å gi råd og veiledning til den som henvender seg til oss, og å synliggjøre problemområdet. Den landsdekkende kontakttelefonen betjenes av fagkonsulentene i Vern for eldre som har kompetanse i vold/overgrep mot eldre. På bakgrunn av kunnskap, forståelse og erfaring, kontinuerlig faglig utvikling og veiledning, sikrer dette god kvalitet på tjenesten. Kvalitetssikringen foregår ved at alle som bruker tjenesten blir spurt om å evaluere samtalen ved to konkrete spørsmål;

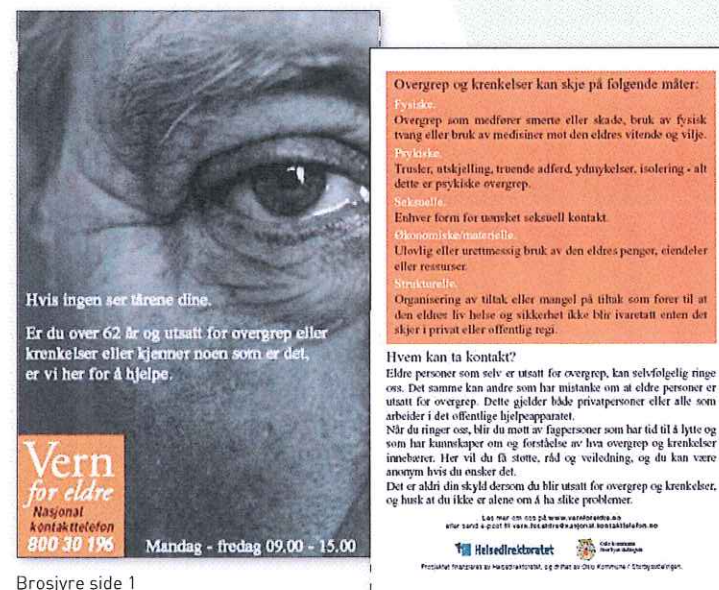
Var samtalen nyttig for deg?
Fikk du svar på de spørsmål du hadde før du ringte?

Den største utfordringen ligger i å gjøre tilbudet kjent og benyttet, og få registrert problemområdene. Helseopplysning er nødvendig, og må foregå på mange nivåer og over lang tid for å oppnå effekt. Markedsføring er i tillegg kostnadskrevende, og ut fra tilgjengelige prosjektmidler tilstreber vi å gjøre gode prioriteringer. Kjente og nye kanaler for markedsføring prøves ut. I år 2010 har vi hatt nettannonsering i riksavisen Aftenposten.

Det er i tillegg gjort en stor innsats i år ved å sende ut brosjyremateriell, blant annet til alle landets legekontorer, familievoldskoordinatorer ved politikamrene, i tillegg til å gjenta utsendelser til alle aktuelle instanser innen helse- og sosialtjenestene.

Overføring av kompetanse til hjelpeapparatet i kommunene vil være den viktigste satsningen i 2011. Helsepersonell er i kontakt med et stort antall eldre, og ved å tilby et elektronisk undervisningsverktøy, vil denne gruppen få nødvendig kunnskap til å kunne avdekke og melde eventuelle overgrep, både i private hjem og i institusjoner.

Februar 2011
KRISTIN BY ADELER
Prosjektleder

Hvis ingen ser tårene dine.

Er du over 62 år og utsatt for overgrep eller krenkelser eller kjenner noen som er det, er vi her for å hjelpe.

Vern for eldre
Nasjonal kontakttelefon
800 30 196
Mandag - fredag 09.00 - 15.00

Overgrep og krenkelser kan skje på følgende måter:

- Fysiske:** Overgrep som medfører smerte eller skade, bruk av fysisk tvang eller bruk av medisiner mot den eldre vilende og vilje.
- Psykiske:** Trusler, utkjølling, truende adferd, ydmykelser, isolering - alt dette er psykiske overgrep.
- Seksuelle:** Enhver form for uønsket seksuell kontakt.
- Økonomiske/materielle:** Ulovlig eller urettmessig bruk av den eldre sine penger, eiendeler eller ressurser.
- Strukturelle:** Organisering av tiltak eller mangel på tiltak som fører til at den eldre har helse og sikkerhet ikke blir ivarettatt enten den skjer i privat eller offentlig regi.

Hvem kan ta kontakt?

Eldre personer som selv er utsatt for overgrep, kan selvfølgelig ringe oss. Det samme kan andre som har mistanke om at eldre personer er utsatt for overgrep. Dette gjelder både privatpersoner eller alle som arbeider i det offentlige hjelpeapparatet.

Når du ringer oss, blir du møtt av fagpersoner som har tid til å lytte og som har kunnskaper om og forståelse av hva overgrep og krenkelser innebærer. Her vil du få støtte, råd og veiledning, og du kan være anonym hvis du ønsker det.

Det er aldri din skyld dersom du blir utsatt for overgrep og krenkelser, og husk at du ikke er alene om å ha slike problemer.

Les mer om oss på www.vaktoverende.no eller send e-post til vern.fo.eldre@nasjonal.kontakttelefon.no

Helseforetak **Oslo kommune**
Prosjektet finansieres av Helseforetakene, og Oslo kommune i samarbeid med...

Brosjyre side 1

Brosjyre side 2

ALLE HAR RETT TIL Å LEVE I TRYGGHET!

ALLE HAR
RETT TIL Å LEVE
I TRYGGHET!

VERN FOR ELDRE

TELEFON 800 30 196

BESØKSADR.: OSCARSGATE 36 A, 0258 OSLO
www.vern-for-eldre.no